

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНОЗНАВСТВА

методичні вказівки до виконання практичних завдань

Суми – 2023

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 12 від 26 червня 2023 р.)*

Укладачі:

Буц Юрій Васильович – доктор технічних наук, професор, професор кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Сюткін Сергій Іванович – кандидат географічних наук, доцент, член Українського географічного товариства.

Рецензенти:

Тітенко Г.В. – кандидат географічних наук, доцент, Директор навчально-наукового інституту екології, доцент кафедри екології та менеджменту довкілля Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Лоцман П.І. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Географічні основи регіонознавства: методичні вказівки для виконання практичних завдань / укладачі Буц Ю.В., Сюткін С.І. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 34 с.

Методичні вказівки для виконання практичних завдань з курсу «Географічні основи регіонознавства» містять завдання для аудиторних практичних робіт, самостійної роботи, питання для самоконтролю знань та список рекомендованої літератури. Розраховані на здобувачів спеціальності 014 Середня освіта (Географія).

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Географічні основи регіонознавства» викладається здобувачам 1 курсу другого освітнього рівня «магістр» спеціальностей 014 Середня освіта (Географія).

Мета вивчення навчальної дисципліни – формування у магістрантів знань про основи регіонознавства як практичний інструмент розв’язання регіональних (територіальних) проблем у світі та в Україні, тенденції розвитку географічного (територіального і міжнародного) поділу праці та світових соціально-економічних процесів, сприяння формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі освіти повинні оволодіти наступними програмними компетентностями:

➤ Здатність критично осмислювати основні світоглядні теорії і принципи у навчанні та професійній діяльності; здійснювати аналіз, синтез, оцінювання ситуації та/або завдання з метою виявлення шляхів розв’язування та продукувати рішення.

➤ Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу даних з різних джерел, аналітико-синтетичної діяльності, встановлення та обґрунтування причинно-наслідкових зв’язків; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

➤ Здатність оцінювати та аналізувати фундаментальні основи географічних теорій, законів, принципів, історію розвитку географічних ідей, географічні особливості природи Землі, розміщення населення і господарства.

➤ Здатність до розуміння теорії та принципів взаємодії природи і суспільства, теоретичних засад географічних та біологічних наук, принципів раціонального природокористування, наукових засад охорони природи, збереження природних ресурсів.

➤ Здатність розуміти роль географічних регіонів у розвитку держави, аналізувати потенціал регіонів різних типів, виявляти проблеми та перспективи регіонального розвитку.

Результати навчання за дисципліною:

✓ Розуміти та пояснювати сучасні теорії й методології географії, теоретичні основи та прикладні аспекти раціонального природокористування, регіонознавства, сучасну природничо-наукову картину світу.

✓ Знати та уміти інтерпретувати теоретичні положення регіонознавства, здійснювати типологію та класифікацію різних типів регіонів, оцінювати сукупний вплив різних груп факторів на регіональний розвиток.

✓ Демонструвати вміння оцінювати та аналізувати потенціал регіону, виявляти особливості та характерні риси різних типів регіонів і особливості раціонального природокористування в них, розробляє алгоритм дослідження туристсько-рекреаційних регіонів.

✓ Виділяти основні передумови територіальної організації і комплексно-пропорційного розвитку регіонів, класифікувати суспільно-географічні підходи до дослідження регіонального розвитку.

✓ Пояснювати концептуальні відмінності понять «район» і «регіон»; «регіоналізацію» як процес поділу території на регіони; демонструвати розуміння різноспрямованості та поліваріантності регіонального розвитку.

✓ Розуміти підходи до оцінювання потенціалу регіону, оцінювати потенціал, використовувати отримані знання в освітньому процесі з географії при вивченні регіонів України та світу.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

ТЕМА: Поділ регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку

ЗАВДАННЯ:

1. За статистичними даними розрахувати величину валового регіонального продукту (ВРП) на 1 особу в регіонах України (заповнити колонку 5 таблиці 1).

2. За величиною ВРП на 1 особу віднести регіони України до однієї з 3-х груп за рівнем соціально-економічного розвитку (заповнити колонку 6 таблиці):

В) високорозвинені регіони (ВРП на 1 особу перевищує середній показник по країні);

С) середньорозвинені регіони (ВРП на 1 особу становить 0,75 – 1 від середнього показника по країні);

Н) слаборозвинені (депресивні) регіони (ВРП на 1 особу становить <0,75 від середнього по країні).

3. Побудувати картосхему поділу регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, відобразивши на ній середньодушовий ВРП регіонів кольорами.

Зробити висновки:

1. З чим пов'язаний нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів України?

2. Які регіони України належать до найрозвиненіших? Чому?

3. Поясніть депресивний стан західних регіонів України.

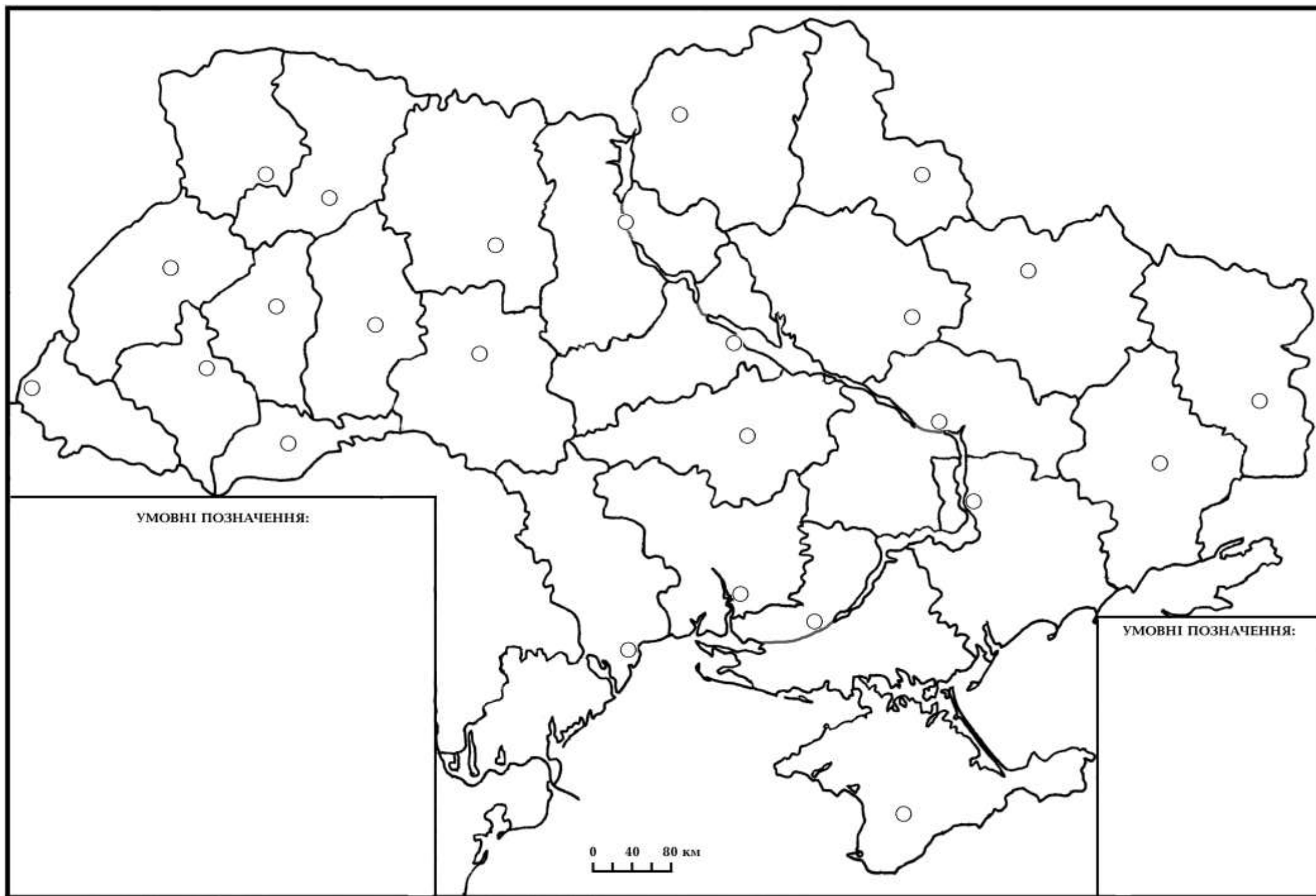

Таблиця 1

№	Регіони України	ВРП, млн. грн.	Чисельність населення, тис. осіб	ВРП на 1 особу, грн.	Рівень розвитку регіону (В, С, Н)
1	2	3	4	5	6
1.	Україна	948056	46144		
2.	АР Крим	27365	1967		
3.	Вінницька	20094	1660		
4.	Волинська	12784	1036		
5.	Дніпропетровська	104687	3374		
6.	Донецька	117646	4500		
7.	Житомирська	15008	1294		
8.	Закарпатська	13208	1243		
9.	Запорізька	42445	1821		
10.	Івано-Франківська	17883	1381		
11.	Київська	35687	1728		
12.	Кіровоградська	13961	1027		
13.	Луганська	42985	2332		
14.	Львівська	35534	2553		
15.	Миколаївська	19410	1196		
16.	Одеська	46994	2392		
17.	Полтавська	34118	1511		
18.	Рівненська	14074	1151		
19.	Сумська	16210	1184		
20.	Тернопільська	10618	1093		
21.	Харківська	59389	2782		
22.	Херсонська	13174	1099		
23.	Хмельницька	16061	1341		
24.	Черкаська	19101	1304		
25.	Чернівецька	8833	904		
26.	Чернігівська	14918	1121		
27.	Київ	169564	2765		
28.	Севастополь	6305	380		

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

ТЕМА: Динаміка чисельності населення (*демографічний чинник регіоналізму*)

ЗАВДАННЯ:

1. Побудувати на одному полотні (А) графіки зміни чисельності населення 2 обласних центрів (один з північної, інший з південної частини країни – за вибором студента) на основі статистичних даних, наведених у таблиці 2.

2. Побудувати на одному полотні (Б) графіки зміни чисельності населення2 обласних центрів (один із західної, інший із східної частини країни – за вибором студента) на основі статистичних даних, наведених у таблиці 2.

3. Побудувати на одному полотні (В) графіки зміни чисельності населення 2 обласних центрів різних підкласів (один з підкласу надвеликих, інший з підкласу великих (або дуже великих) – за вибором студента) на основі статистичних даних, наведених у таблиці 2.

4. Зробити змістовні висновки:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Таблиця 2.

Динаміка чисельності населення адміністративних центрів України
Без врахування населених пунктів, підпорядкованих міськраді

Місто	Чисельність населення, тис.					
	1970*	1979*	1989*	2001*	2010*	2019*
Вінниця	211	314	374	357	369	371
Дніпро	862	1066	1178	1065	1014	1002
Донецьк	879	1021	1109	1016	968	955
Житомир	161	244	292	284	272	272
Запоріжжя	658	781	884	815	781	773
Івано-Франківськ	105	150	214	218	224	225
Київ	1632	2144	2588	2611	2785	2814
Кропивницький	189	237	270	254	236	235
Луганськ	383	463	497	463	435	427
Луцьк	94	137	198	209	211	213
Львів	553	667	791	733	734	730
Миколаїв	331	440	503	514	501	497
Одеса	892	1046	1115	1029	1010	1008
Полтава	220	279	315	318	301	298
Рівне	116	179	228	249	250	250
Севастополь	229	301	356	342	340	341
Сімферополь	249	302	344	344	337	336
Суми	159	228	291	293	272	270
Тернопіль	85	144	205	228	218	217
Ужгород	65	91	117	117	117	117
Харків	1223	1444	1610	1471	1452	1451
Херсон	261	319	355	328	305	301
Хмельницький	113	172	237	254	261	264
Черкаси	158	228	290	295	288	286
Чернівці	187	219	257	241	252	256

А. Масштаб вертикальний: 1 см - ____ тис. осіб

Б. Масштаб вертикальний: 1 см - ____ тис. осіб

В. Масштаб вертикальний: 1 см - ____ тис. осіб

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

ТЕМА: Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів (коефіцієнт центральності положення).

ЗАВДАННЯ:

1. Сформувати поняття «граф»; познайомитися с основами теорії графів; вивчити способи використання теорії графів для кількісного аналізу суспільно-географічного положення; розглянути використання теорії графів в оцінці транспортної доступності міст; навчитися будувати графи, матрицю найкоротших відстаней; навчитися обчислювати коефіцієнт положення та давати йому інтерпретацію.

Теоретичні засади та порядок виконання роботи:

Відношення географічного положення допускають просту й ефективну формалізацію у вигляді так званих графів. Множину географічних об'єктів – міст, регіонів, країн – зображують точками (*вершини графа*), а відношення між ними (потоки вантажів і пасажирів, товарів, енергії, фінансів, інформації, управління) – представляють лініями (*ребра або дуги графа*). Спеціальний розділ математики – теорія графів – дозволяє обчислити для графа різноманітні параметри, що характеризують участь вершин і ребер у різноманітних зв'язках і відношеннях.

Розглянемо приклад. На рисунку показаний граф, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Севастополь, 2. Сімферополь, 3. Херсон, 4. Запоріжжя, 5. Миколаїв, 6. Дніпро, 7. Кропивницький, 8. Черкаси. Вже візуально можна помітити, що одні міста (вершини) розміщені більш «центрально», а інші більш «периферійно». Спробуємо таку різницю виразити в числах, кількісно. Зверніть увагу, що такий аналіз не потребує реальних віддалей пропускну здатності доріг, вантажо- чи пасажиропотоків. Основою обчислень виступає виключно наявність-відсутність зв'язків. Одиниця обчислень – ребро графа, тобто лінія між двома його вершинами. Це безрозмірна або топологічна одиниця, що немає метричного виміру.

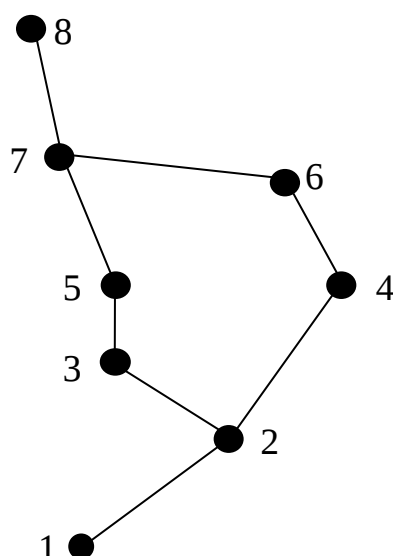

Рис. 1. Граф транспортних зв'язків

Тепер обчислимо для кожного міста суму його топологічних відстаней до інших міст і представимо їх у вигляді матриці найкоротших відстаней L (таблиця 3).

Таблиця 3.

	L_1	L_2	L_3	L_4	L_5	L_6	L_7	L_8	ΣL	K_i
1	-	1	2	2	3	3	4	5	20	1,4
2	1	-	1	1	2	2	3	4	14	1,0
3	2	1	-	2	1	3	2	3	14	1,0
4	2	1	2	-	3	1	2	3	14	1,0
5	3	2	1	3	-	2	1	2	14	1,0
6	3	2	3	1	2	-	1	2	14	1,0
7	4	3	2	2	1	1	-	1	14	1,0
8	5	4	3	3	2	2	1	-	20	1,4

Числа цієї матриці показують топологічну віддаль (за кількістю ребер) для кожної пари міст (вершин графа). Наприклад, найкоротша віддаль між вершинами 1 і 3 становить 2 ребра, між вершинами 3 і 6 – 3 ребра, між вершинами 2 і 8 – 4 ребра і так далі.

У двох останніх стовпчиках наведені суми найкоротших віддалей (сума ΣL) для кожної вершини та відносні оцінки – *коефіцієнти положення* різних міст

(K_i) у даній транспортній системі. Як бачимо, сума найкоротших відстаней має значну амплітуду: найменшу суму (14) мають вершини з 2-ої по 7-му, найбільшу (20) – вершини 1 і 8. Коефіцієнти транспортно-географічного положення міст (K_i) обчислені порівнянням сум віддалей з мінімальною:

$$K_i = (\sum L)_i / (\sum L)_{\min}$$

Вони показують різну транспортну доступність окремих міст порівняно з центральними, які мають $K_i = 1,0$. У теорії графів – це так званий *індекс доступності вершин*. Його можна змістовно інтерпретувати так: для того щоб забезпечити взаємодію всіх міст даної транспортної системи між собою, найменші транспортні витрати матимуть міста 2, 3, 4, 5, 6, 7 ($K_i = 1,0$), міста 1 та 8 матимуть витрати в 1,4 рази більші ($K_i = 1,4$). Зрозуміло, що такі оцінки мають гіпотетичний характер. Кожне місто само визначає для себе спектр потрібних зв'язків. Проте ми маємо своєрідну кількісну оцінку транспортно-географічного потенціалу кожного міста, яка не може не позначитися на його розвитку.

2. Завдання для самостійного виконання студентами (за картосхемою мережі залізниць України):

Варіант 1.

1. На рис. 2 накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Київ, 2. Житомир, 3. Чернігів, 4. Суми, 5. Харків, 6. Полтава.

Варіант 2

1. На рис. 2 накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Ужгород, 2. Львів, 3. Тернопіль, 4. Хмельницький, 5. Чернівці, 6. Івано-Франківськ.

Варіант 3

1. На рис. 2 накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Луганськ, 2. Донецьк, 3. Харків, 4. Полтава, 5. Дніпропетровськ, 6. Запоріжжя.

Наступні дії для всіх варіантів однакові:

2. Побудуйте відповідну матрицю найкоротших відстаней (таблиця 4).
3. Підрахуйте суму найкоротших віддалей (ΣL) для кожної вершини.
4. Обчисліть коефіцієнти положення кожного міста (K_i) у даній транспортній системі.
5. Зробіть висновки про доступність міст, давши інтерпретацію отриманим коефіцієнтам положення.

Таблиця 4.

Μίση	L1	L2	L3	L4	L5	L6	ΣL	Ki
1.								
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								

Висновки:

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

(Семінар)

ТЕМА: Форми суспільної і територіальної організації виробництва

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. Чому і як саме суспільний поділ праці знаходить вираз у формах суспільної організації виробництва?
2. Назвіть основні форми суспільної організації виробництва.
3. Зіставте особливості інтенсивної та екстенсивної форми концентрації виробництва.
4. Чому вузька спеціалізація виробництва ефективніша, ніж широка?
5. За якими ознаками розрізняють провідні форми спеціалізації виробництва?
6. Чому предметна спеціалізація стає все менш поширеною?
7. Як спеціалізація диференціює виробничий процес?
8. Назвіть послідовні форми кооперації виробництва.
9. З чим пов'язаний економічний ефект від кооперації виробництва?
10. Послідовне, паралельне та змішане комбінування: особливості та приклади.
11. Особливості диверсифікації виробництва на великих підприємствах.
12. Оцінка економічного ефекту відагломерування.
13. Встановлення ефективних виробничих зв'язків за допомогою комплексування.
14. Найновіша форма організації – кластеризація виробництв, як наступна фаза комплексування.
15. Специфіка вибору конкретних форм суспільної організації виробництва.
16. Чим зумовлений розвиток певних форм територіальної організації виробництва?
17. Специфіка розміщення окремих підприємств та їх певних територіальних угруповань.
18. Поняття про приведені затрати на будівництво.

19. Галузеві та надгалузеві і народногосподарські критерії розміщення виробництва.

20. Кластерна форма територіальної організації виробництва.

21. Роль соціальних та екологічних критеріїв у розвитку нових форм територіальної організації виробництва.

22. Промислові вузли, агломерації та економічні райони – як форми територіальної організації.

23. Які радикальні зміни в територіальній організації виробництва відбуваються завдяки функціонуванню ТНК?

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

ТЕМА: Типи регіонів України згідно стадій соціально-економічного розвитку

ЗАВДАННЯ:

1. Побудувати картосхему поділу регіонів України згідно стадій соціально-економічного розвитку (за Г.П. Підгрушним).

1) Регіони на початковому етапі становлення постіндустріальної стадії розвитку (м. Київ, Київська і Харківська області). Для них характерні: динамічний соціально-економічний розвиток, потужний інтелектуальний потенціал, порівняно високий рівень розвитку наукомістких високотехнологічних виробництв, переважання третинного і четвертинного секторів економіки.

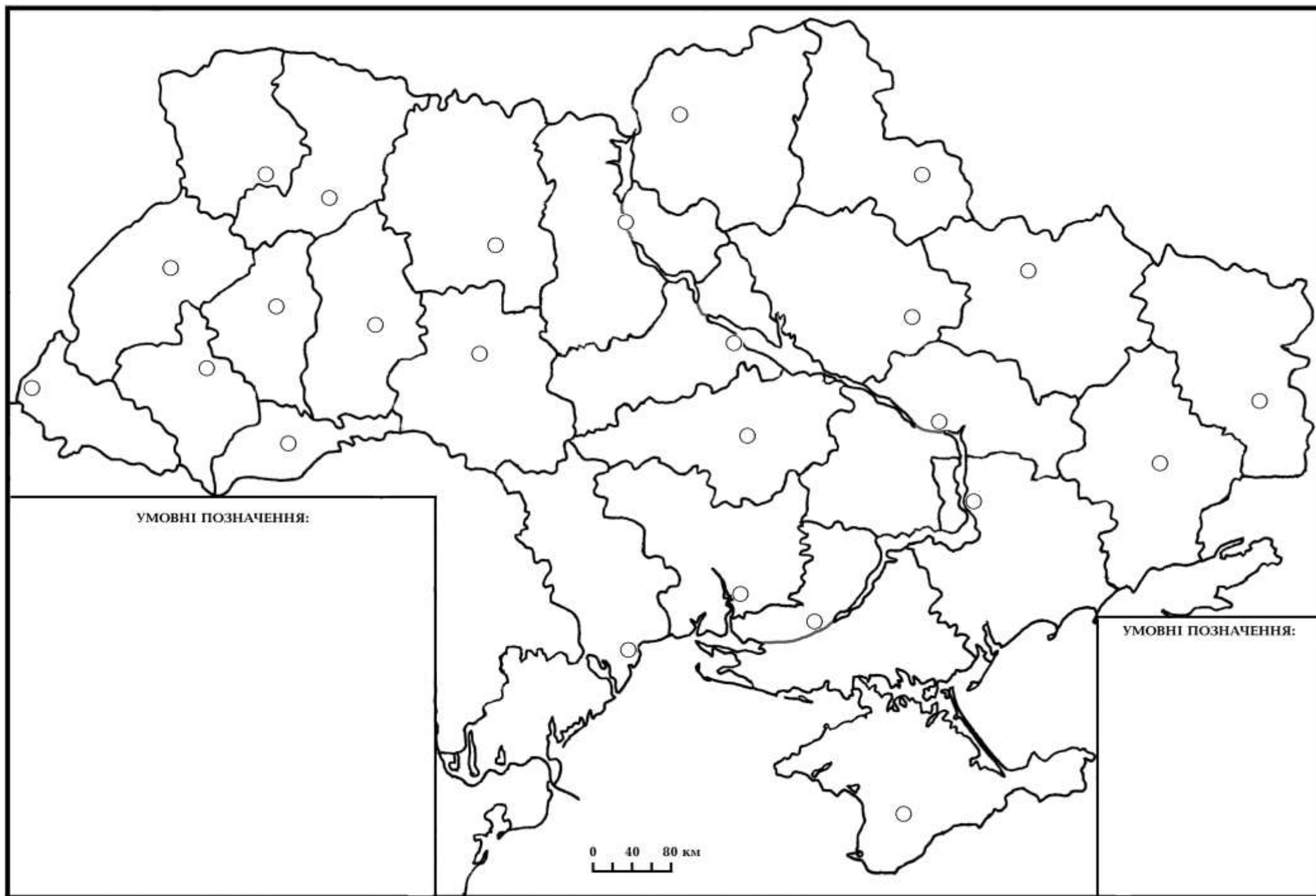
2) Регіони на високоіндустріальній стадії розвитку з недостатніми можливостями переходу до постіндустріальної стадії (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька області). Їм властиві: консервативна структура промисловості з домінуванням галузей важкої індустрії, досить низький рівень розвитку високотехнологічних галузей та відносно слабкий розвиток третинного і четвертинного секторів економіки.

3) Регіони на індустріальній стадії розвитку із сприятливими умовами для переходу до високоіндустріальної (Львівська, Одеська області, АР Крим, Севастополь). Для них характерні: розвинутий третинний сектор економіки та наявний інтелектуальний потенціал у поєднанні із середнім для України рівнем розвитку високотехнологічних виробництв.

4) Регіони на індустріальній стадії розвитку із недостатніми можливостями для переходу до високоіндустріальної стадії (Луганська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Чернігівська області).

5) Регіони на низькоіндустріальній стадії розвитку (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області).

[illegible]

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

ТЕМА: Регіональні відмінності якості життя в Україні

ЗАВДАННЯ:

1. Згідно проведеного ранжування регіонів України (за винятком АР Крим та м. Севастополь) за окремими блоками якості життя здійсніть комплексну оцінку (суму рангів запишіть в колонку 8) та визначте місце кожного регіону в загальноукраїнській ієрархії (колонка 9). Менша сума рангів означає вищу якість життя та вище місце.

2. За сумою рангів оцініть якість життя в регіонах України (заповніть колонку 10):

В) висока якість (≤ 60 б.); **С)** середня якість (61-89 б.); **Н)** низька якість (≥ 90 б.).

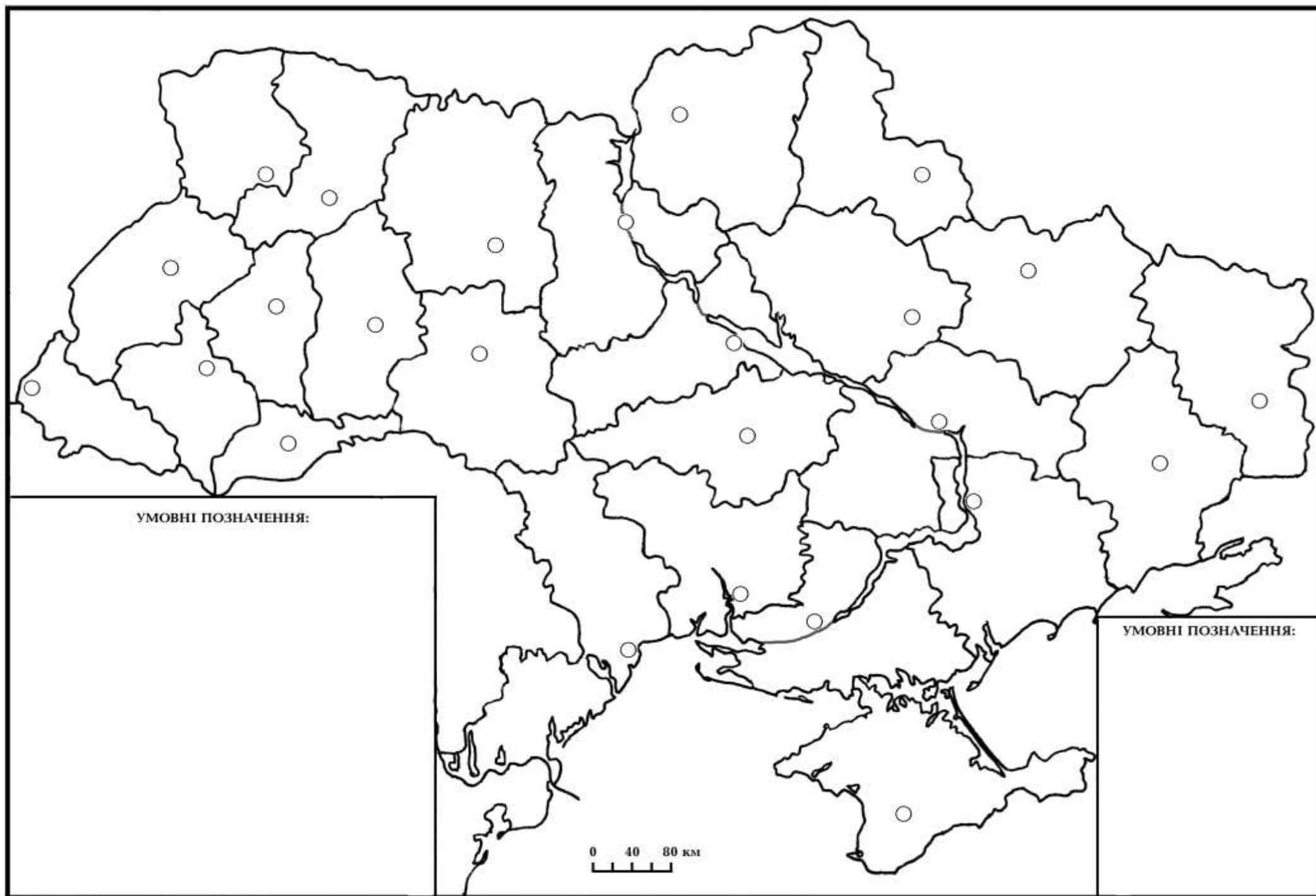
3. Побудуйте картосхему поділу регіонів України за якістю життя на основі даних колонки 10.

4. Зробіть висновки та порівняння з попередньою картосхемою:

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Ранги показників якості життя

Адміністративно-територіальні одиниці	Блок 1. Відтворення населення	Блок 2. Соціальне середовище	Блок 3. Комфорт не життя	Блок 4. Добробу т	Блок 5. Гідна праця	Блок 6. Освіта	Σ рангів	Підсумкове місце регіону	Оцінка якості життя
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Місто Київ	6	4	12	4	1	1			
Вінницька обл.	12	14	16	12	17	14			
Волинська обл.	1	8	4	19	22	15			
Дніпропетровська обл.	10	7	21	5	4	6			
Донецька обл.	22	22	25	10	5	10			
Житомирська обл.	17	11	22	13	15	18			
Закарпатська обл.	7	9	1	11	19	25			
Запорізька обл.	14	10	11	2	6	3			
Івано-Франківська обл.	5	6	3	24	25	19			
Київська обл.	9	12	18	9	2	12			
Кіровоградська обл.	21	13	17	18	16	11			
Луганська обл.	24	21	20	17	14	9			
Львівська обл.	8	1	5	7	8	4			
Миколаївська обл.	18	24	8	16	13	20			
Одеська обл.	14	23	2	8	7	5			
Полтавська обл.	16	20	9	6	9	16			
Рівненська обл.	2	15	6	21	21	22			
Сумська обл.	20	19	24	20	10	23			
Тернопільська обл.	4	2	13	23	24	13			
Харківська обл.	13	16	19	1	3	2			
Херсонська обл.	25	25	14	25	11	24			
Хмельницька обл.	3	5	10	14	23	11			
Черкаська обл.	19	17	15	15	12	7			
Чернівецька обл.	11	3	7	3	18	16			
Чернігівська обл.	23	18	23	22	20	8			

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

ТЕМА: Регіональні відмінності вартості оренди землі

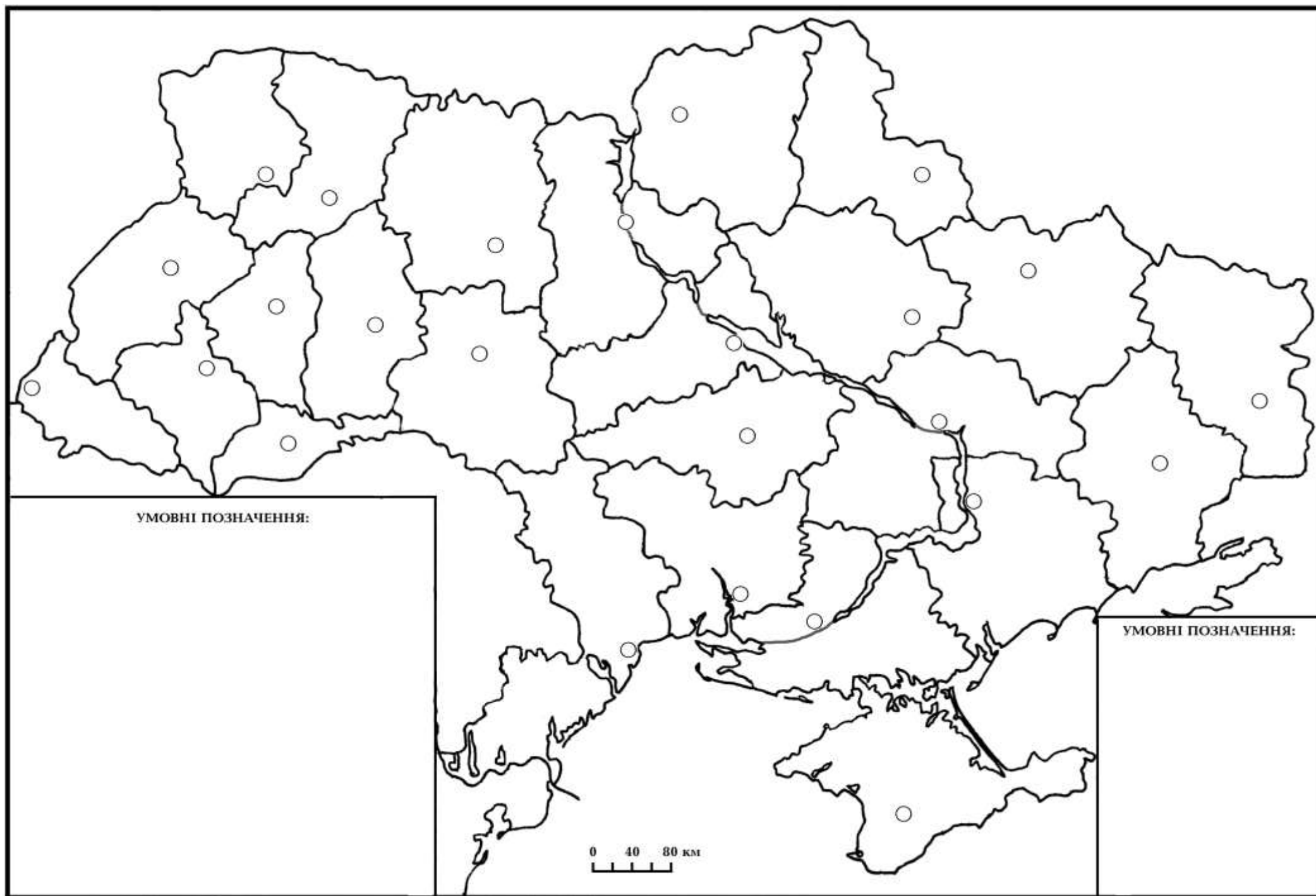
ЗАВДАННЯ:

1. Складіть рейтинги регіонів України за ціною оренди землі сільськогосподарського призначення (він має велику актуальність з огляду на підготовку до відкриття вільного обігу сільськогосподарських земель в Україні) та часткою сільського господарства у ВРП.
2. Обчисліть коефіцієнт рангової парної кореляції Спірмена між вартістю землі та часткою сільського господарства у ВРП. Інтерпретуйте отриманий результат.
3. Нанесіть на картосхему відповідними кольорами регіони із *високою* (≥ 5 тис. грн.), *середньою* (3-5 тис. грн.) та *низькою* (≤ 3 тис. грн.) вартістю оренди сільськогосподарських земель.

Таблиця 6

№ з/п	Адміністративно-територіальні одиниці	Вартість оренди 1 га, грн.	R_1	Частка аграрного сектора у ВРП області, %	R_2	$(R_1 - R_2)^2$
1.	Вінницька	6324,4		40,1		
2.	Волинська	1225,1		19,7		
3.	Дніпропетровська	2355,1		8,3		
4.	Донецька	1819,2		8,1		
5.	Житомирська	4103,0		25,0		
6.	Закарпатська	1265,7		19,9		
7.	Запорізька	2216,4		10,8		
8.	Івано-Франківська	3936,9		14,5		
9.	Київська	3545,8		5,9		
10.	Кіровоградська	8108,4		37,0		
11.	Луганська	3049,7		5,7		
12.	Львівська	4000,2		17,0		

САМОСТІЙНА РОБОТА

ТЕМА: Суспільно-географічна характеристика регіонів України

Мета: навчитися робити комплексну суспільно-географічну характеристику регіону.

ЗАВДАННЯ:

дати комплексну суспільно-географічну характеристику одного з адміністративних регіонів України (на вибір) за поданим нижче планом (табл.7).

Таблиця 7

План суспільно-географічної характеристики регіону

I. Загальні відомості:	
Дата утворення	
Площа	
Чисельність населення	
Адміністративний центр	
II. Суспільно-географічне положення (СГП):	
Центральність/периферійність	
Вихід до моря	
Транспортно-географічне положення	
Сусідське положення	
Відносно промислових районів	
Відносно сільськогосподарських районів	
<i>Висновок про вигідність СГП</i>	
III. Природні умови і ресурси:	
1. Мінеральні ресурси (надлишок, достатньо, недостатньо чи відсутні; величина запасів, їх частка від загальнодержавних запасів; вказати родовища):	
1.1. Паливні ресурси:	
Вугілля	
Нафта	

Природний газ	
Інші (вказати, які)	
1.2. Руди чорних металів:	
Залізні руди	
Марганцеві руди	
1.3. Руди кольорових металів (вказати, які)	
1.4. Нерудна сировина:	
Металургійна	
Гірничохімічна	
Будівельна	
<i>Висновок про рівень забезпеченості регіону мінеральними ресурсами</i>	
2. Земельні ресурси:	
Геоморфологічна будова	
Найбільш поширені типи ґрунтів і % площі регіону, яку вони займають	
Сільськогосподарська освоєність території (%)	
Розораність території (%)	
<i>Висновок про рівень забезпеченості регіону земельними ресурсами</i>	
3. Водні ресурси:	
Основні джерела водних ресурсів (найбільші річки, озера, водосховища, а також підземні води)	
Якість водних ресурсів (прісні, солоні, забруднені тощо)	
Рівень забезпечення водними ресурсами на 1 особу	
<i>Висновок про рівень забезпеченості регіону водними ресурсами</i>	
4. Кліматичні ресурси:	
Агрокліматичні зони і райони, в яких розміщений регіон	

Сума активних температур вище +10 ⁰ С	
Середня температура січня/липня	
Середньорічна кількість опадів	
<i>Висновок про характер забезпеченості регіону кліматичними ресурсами</i>	
5. Біотичні ресурси:	
Природні зони, в яких розміщений регіон	
Типові ландшафти	
Лісистість території (%)	
Найпоширеніші породи лісів	
<i>Висновок про рівень забезпеченості регіону лісовими ресурсами</i>	
6. Природно-рекреаційні ресурси:	
Природоохоронні території (<i>заповідники, національні природні парки тощо, % території під об'єктами природно-заповідного фонду</i>)	
Мінеральні води (<i>джерела, їх властивості</i>)	
Інші компоненти (<i>вказати</i>)	
IV. Населення	
Національний склад населення	
1. Демографічна ситуація:	
Народжуваність (‰)	
Смертність (‰)	
Природний приріст населення (‰)	
Сальдо міграції	
Вікова структура населення (%)	
Статева структура населення (%)	
2. Розселення населення:	
Середня густота населення	

Найбільш заселена частина території, пояснити чому	
Частка міського населення (%)	
Міста (великі, крупні, мільйонери), міські агломерації	
3. Трудові ресурси:	
Частка економічно активного населення (%)	
Структура зайнятості за секторами (сферами) економіки: первинний – вторинний – третинний – четвертинний (%)	
Рівень безробіття (%)	
<i>Висновок:</i> <i>Оцінка трудових ресурсів для розвитку господарства</i>	
V. Загальні риси господарства	
Співвідношення сфер матеріального і нематеріального виробництва (%)	
Співвідношення промисловості і сільського господарства (за часткою зайнятих та обсягами виробництва, %)	
Тип господарської структури (<i>постіндустріальна, індустріальна, індустріально-аграрна, аграрно-індустріальна</i>)	
Валовий регіональний продукт на 1 особу (грн.)	
<i>Висновок про рівень соціально-економічного розвитку (високий, середній, низький)</i>	
VI. Промисловість	
Структура промисловості (<i>вказати 3 провідні галузі, для них – частку продукції або зайнятих у %</i>)	
Галузі спеціалізації (з підгалузями)	
Рівень розвитку електроенергетики (кВт-год/1 особу)	
Типи електростанцій (<i>вказати назви</i>)	
Галузева структура і спеціалізація машинобудування (<i>вказати підгалузі, продукцію, центри</i>)	

Галузева структура і спеціалізація хімічної промисловості (вказати підгалузі, продукцію, центри)	
Промислові вузли, їх спеціалізація	
<i>Висновок про рівень розвитку промисловості</i>	
VII. Сільське господарство	
Галузі спеціалізації сільського господарства	
Співвідношення рослинництва і тваринництва (%)	
Структура посівних площ (у %)	
Головні зернові культури	
Головні технічні культури	
<i>Висновок про рівень розвитку сільського господарства</i>	
VIII. Транспорт і економічні зв'язки	
Наявні види транспорту	
Провідний вид транспорту	
Транспортні центри і вузли	
Головні транспортні магістралі	
Структура вивозу/експорту	
Структура ввозу/імпорту	
<i>Висновок про рівень розвитку транспорту і економічних зв'язків</i>	
IX. Проблеми і напрямки розвитку регіону	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський М.О., Смаль В.В., Барановська О.В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей) // Український географічний журнал. 2021. № 1. С. 34-43. <https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2021-34-43.pdf>
2. Барановський М.О. Регіонознавство: практикум: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2018. 79 с.
3. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Український географічний журнал. 2017. № 4. С. 30-38. <https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/ugj-2017-4-30-38.pdf>
4. Банк даних про населення України
http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
5. Буц Ю.В., Барбашин В. В., Крайнюк О. В., Осіпова Ю. С., Павліченко П. В. Кластеризація регіонів України за рівнем смертельного та групового травматизму. Комунальне господарство міст. Серія: технічні науки та архітектура, 2020. Том 3, № 156 С. 158-164
<https://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/issue/view/125>
6. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>
7. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Дорошко М. Вступ до міжнародного регіонознавства: навч. посібник / М.Дорошко, П. Ігнат'єв, Р. Кривонос та ін. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.
9. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. 132 с.
http://www.geokyiv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf

10. Підгрушний Г.П., Мезенцев К.В., Дудін В.С., Провотар Н.І., Бондар В.В. Комерційна субурбанізація у Київському метрополісному регіоні: нерівномірність і полі центричність розвитку // Український географічний журнал. 2020. № 4. С. 19-28. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-4-2020_19-28.pdf
11. Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Дилеми регіонального розвитку в Україні // Український географічний журнал. 2020. № 3. С. 36-45. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-3-2020_36-45.pdf
12. Сюткін С.І. Курс лекцій з географії світового господарства. Суми : СумДПУ, 2020. 142 с. <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/8880>
13. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 1. Європа та Азія. Суми: ФОП ЦьомаС.П., 2017. 48 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/1012>
14. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 2. Африка, Америка та Австралія з Океанією. Суми: ФОП ЦьомаС.П., 2018. 40 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/3767>
15. Сюткін С.І. Політична географія : навчальний посібник. Суми: ВПП «Фабрика друку», 2017. 120 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/947>
16. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015, 2017, 2020. 372с. <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D1%87%D1%96%D1%94%D0%B2.pdf>
17. Чайковський Ю. В., Харитонов Р. Ф. Міжнародні відносини та світова політика навч.- метод. посібник / Ю. В. Чайковський, Р. Ф. Харитонов. — Одеса : 2022. — 43 с. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18155/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D>

[0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%9D%D0%9C%D0%9F.pdf?sequence=6&isAllowed=y](#)

18. <https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=7381>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1 Поділ регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку.....	5
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2 Динаміка чисельності населення.....	8
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3 Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів.....	11
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4 Форми суспільної і територіальної організації виробництва.....	15
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5 Типи регіонів України згідно стадій соціально-економічного розвитку.....	17
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6 Регіональні відмінності якості життя в Україні.....	20
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7 Регіональні відмінності вартості оренди землі.....	23
САМОСТІЙНА РОБОТА Суспільно-географічна характеристика регіонів України.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31